

LYDIA – WELKER HART DE HEERE GEOPEND HEEFT

Preek uitgesproken door B.A. Ramsbottom 's morgens op de Dag des Heeren, 21 september 2014.

Tekst: *En een zekere vrouw met name Lydia, een purperverkoopster, van de stad Thyatira, die God diende, hoorde ons; welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd. (Handelingen 16:14-15).*

Er is één zaak die heel dit hoofdstuk door naar voren treedt: dat de Heilige Geest volkomen het bestuur had. Ik denk dat dit de reden is waarom sommige mensen denken dat onze vertalers een verkeerde naam gaven. Zij hadden dit boek **De handelingen van de Heilige Geest** moeten noemen, niet **De handelingen der apostelen**. Want dit hoofdstuk is van het begin tot het einde vol van de handelingen van de Heilige Geest.

Welnu, geliefde vrienden, we hebben hier een verslag hoe het Evangelie voor het eerst in Europa gepredikt werd en het is heel duidelijk dat Paulus geen enkele gedachten had om over te steken naar Europa om het Evangelie daar te prediken. Wat een genade dat in de eeuwige raad Gods het Evangelie, zelfs heel in het begin, moest komen tot onwaardige zondaren in Europa! Het schijnt dat, sinds dit plaats had, er door de eeuwen heen meer mensen in Europa door de prediking van het Evangelie gezegend zijn geworden dan in enig ander deel van de wereld.

Dus we vinden Paulus hier predikende en ons wordt verteld: *als zij Frygië en het land van Galatië doorgereisd hadden, werden zij van den Heiligen Geest verhinderd het Woord in Azië te spreken*, dat is Klein Azië. De verborgenheid van Gods soevereiniteit! En dan vervolgens: *En aan Mysië gekomen zijnde, poogden zij naar Bithynië te reizen; en de Geest liet het hun niet toe*. Het schijnt dat Paulus in een zeer merkwaardige tijd van zijn leven gekomen is. Hij had rondgereisd. Hij was wonderbaarlijk gezegend. Waar hij ook heengegaan was, het Woord had zijn vrije loop gehad en was verheerlijkt geworden, en vervolgens houdt de Heere hem tegen en verhindert hem steeds opnieuw; het schijnt dat Paulus nauwelijks wist wat hij moest doen en waar hij heen moest gaan. Nu wachtte hij op de Heere, en de Heere leidde hem zeer duidelijk en verscheen hem. Hij liet hem niet in het onzekere. Hij kreeg een gezicht in de nacht en kon een Macedónisch man zien. Dat was aan de overzijde van de Egeïsche zee, in Griekenland. Hij moet hem herkend hebben als een Macedónisch man, hetzij door zijn spraak, hetzij door zijn kleding, *die hem bad en zeide: Kom over in Macedónië en help ons*.

Dit is opmerkelijk: Paulus zei: *Zo zochten wij terstond naar Macedónië te reizen, besluitende daaruit dat ons de Heere geroepen had om denzelven het Evangelie te verkondigen*. De Macedónische man heeft nooit enig Evangelie genoemd. Hij zei: *Kom over en help ons*. Welnu, Paulus dacht niet aan het sturen van geld of het zenden van voedsel of iets ten behoeve van hun warmte of iets tot hun gerief. Hadden zij hulp nodig, wel dan besluiten wij *daaruit dat ons de Heere geroepen had om denzelven het Evangelie te verkondigen*. Daarom, indien

woorden ook maar van enige betekenis kunnen zijn, dan is de meest gezegende weg waarin de verloren, ellendige mensheid ooit geholpen kan worden, de prediking van het eeuwig Evangelie. Het brengt Goddelijke hulp. Het brengt eeuwige hulp.

Dus onmiddellijk was daar Paulus' gehoorzaamheid. Hij voer af van Tróas, zeilde de zee over, kwam in Macedónië en zij kwamen aan in de eerste stad, Filippi. Nu, dit is opmerkelijk. Wat gebeurde er toen Paulus daar aankwam? Niets. Was hij bedrogen? Had hij zich vergist? Hij had een opmerkelijke openbaring gehad in de nacht. U zou denken dat alle mensen hem daar zouden hebben opgewacht en hem gevraagd hebben om tot hen te spreken over wat er gebeurd was toen hij daar aankwam. Niets! Gods wegen zijn niet onze wegen. Ik ben ervan verzekerd dat sommigen van u bij tijden in ongewone omstandigheden raken. U voelt dat de Heere u geleid heeft, u ondernam het en alles schijnt in twijfel getrokken te worden. Maar Paulus had zich niet vergist. Weet u wat het gevolg van dit alles zou zijn? Wel, zo u wilt, lees heel die gezegende zendbrief aan de Filippenzen door. Dit was de fundering van de kerk te Filippi, die de meest gezegende schijnt geweest te zijn van alle kerken aan wie Paulus zijn brieven schreef. We denken aan dat gezang:

Zie, uit welke kleine beginselen
Onze grote verlossing verrees.

Lydia, de waarzeggende dienstmaagd, de wrede, woeste gevangenebewaarder, die gezegende kerk. Hoe vriendelijk schreef Paulus aan haar! Hij had geen fouten aan haar te ontdekken zoals hij deed bij de meeste anderen.

Maar Filippi binnengaande zei hij: *En wij onthielden ons in die stad ettelijke dagen*. Dus het was nogal een poos, maar er gebeurde niets. O, wat heeft dit alles kleine beginselen! *En op den dag des sabbats gingen wij buiten de stad aan de rivier, waar het gebed placht te geschieden; en nedergezeten zijnde, spraken wij tot de vrouwen die samengekomen waren*. Er moet iets gaande geweest zijn met deze vrouwen en toch was er maar één van hen werkelijk getroffen. Hoevelen er geweest zijn of hoevelen er niet geweest zijn, dat wordt ons niet meegedeeld, maar er was maar één van hen werkelijk getroffen, en toch, er waren mensen samengekomen voor het gebed. O, de verborgenheid van de Goddelijke soevereiniteit!

En een zekere vrouw met name Lydia. Zij was geliefd met een eeuwige liefde. Haar naam was in het boek des levens. Het schijnt dat zij enigmatische licht had omdat ons gezegd wordt dat zij God diende, maar zij kende de waarheid niet werkelijk. En dit was de bestemde tijd dat deze tot het eeuwige leven geordineerde vrouw overvloedig gezegend zou gaan worden.

Een zekere vrouw met name Lydia, een purperverkoopster, van de stad Thyatíra. Degenen die de oude geschiedenis bestuderen, delen ons mee dat Thyatíra beroemd was om twee zaken: deze wonderbaarlijke purperkleurige verfstof die zeer hoog gewaardeerd werd in de landen in die dagen en daarmee verbonden de purperkleurige kleding. Blijkbaar was zij een koopvrouw die op reis was, afkomstig van Thyatíra. Dit was een van de plaatsen die Paulus geweigerd werd om het Evangelie te gaan prediken. De Heere waarborgde dat deze ene vrouw, Lydia, op dat tijdstip niet in Thyatíra was; zij moest in Filippi zijn. Het Goddelijk, eeuwig verbond bepaalde waar deze twee elkaar zouden ontmoeten.

Ja, Hij bepaalde precies de tijden
Wanneer Hij triomferende genade zou tonen.

Wellicht denken sommigen onder u aan uw geestelijke begin. Wat deed u op die avond, waarom was u daar, waarom kwam die persoon langs om u te ontmoeten? Ik denk vaak aan mijn eerste begin, die koude novemberavond, vele jaren geleden, waarom ik moest rond-dwalen midden in de stad en waarom op datzelfde tijdstip er die man moest zijn die ook rond-dwaalde door de stad, en waarom wij beiden elkaar moesten ontmoeten. Het woord dat hij sprak, was als een pijl die mijn hart doorboorde. Ik kreeg het er niet uit totdat de Heere in genade mij bevrijdde. Ik ben ervan verzekerd dat velen onder u naar uw plekjes en plaatsen kunnen gaan. Waarom was u daar? Waarom ontmoette u die persoon?

En een zekere vrouw met name Lydia, een purperverkoopster, van de stad Thyatira, die God diende, hoorde ons. Welnu, dit is het, dit is het wezenlijke punt vanmorgen: Welker hart de Heere heeft geopend. Niemand van ons heeft enige ware godsdienst totdat de Heere onze harten opent, en het is mijn begeerte dat er hier vanmorgen enkele Lydia's mogen zijn en de Heere zal uw hart openen. Of dat er hier Lydia's zijn welker harten reeds geopend zijn, en ik ben ervan verzekerd dat velen van diegenen onder u die sinds vele jaren op de weg zijn, het niet erg zullen vinden, als de Heere uw hart opnieuw opent om de waarheid in liefde te ontvangen evenals Lydia deed. Dit is het krachtige, soevereine, krachtdadige werk van de Heilige Geest in de verlossing.

Welker hart de Heere heeft geopend. Want van nature zijn onze harten geen geopende harten; het zijn gesloten harten. Onze harten zijn van nature hard, dood en zij zijn gesloten. Zij zijn gesloten voor de dingen van God; zij zijn gesloten voor heilige invloeden; zij zijn gesloten voor de waarheden die gepredikt worden; zij zijn gesloten voor Gods heilig Woord; zij zijn gesloten voor de ernstige waarschuwingen; zij zijn gesloten voor alles wat over Christus gezegd wordt. Dit is ons hart van nature, dood door de misdaden en de zonden, een vleselijk hart, een ellendig hart, een zondig hart, een schuldig hart en het is gesloten. Nu, onze harten zijn voor andere dingen niet gesloten. Zij zijn niet gesloten voor de wereld; zij zijn niet gesloten voor onze vleselijke begeerten; zij zijn niet gesloten voor de zonde; zij zijn niet gesloten voor de satan. O, onze harten zijn geopend, wijd geopend, voor al deze dingen – voor elke invloed, voor alles wat slecht is, voor alles wat verkeerd is. Zij mogen zelfs geopend zijn voor de godsdienst; zij mogen zelfs geopend zijn voor zedelijkheid; maar onze harten zijn voor Christus gesloten.

Toen de Zaligmaker te Bethlehem was geboren, was er voor Hem geen plaats in de herberg. Daar was plaats voor allerlei andere dingen, maar er was geen plaats voor onze vleesgeworden God en Zaligmaker. *Hij was in de wereld, en de wereld is door Hem gemaakt; en de wereld heeft Hem niet gekend.* En zoals het toen was, zo is het nu, en niet alleen in de wereld maar onze harten zijn gelijk die overvolle herberg – geen plaats voor Christus. Welnu, als de nieuwe geboorte plaatsvindt, opent God onze harten. Er zijn vele zaken en vele manieren om dit te verklaren, maar het wezenlijke punt is dit: er is daar plaats voor Christus. Dat was zo met Lydia. Er was plaats voor de Zaligmaker. *Welker hart de Heere heeft geopend.*

Is er een plaats in uw hart,
Die niemand dan Christus vervullen kan?

Omdat Hij God is, kan Hij rust geven;
Hij is Liefde, daarom zal Hij het doen.

O, het is een wondervolle zaak als u een plaats in uw hart heeft die niemand dan Christus kan vervullen. Zoals William Cowper zegt: "Een pijnlijk gemis dat de wereld nooit vervullen kan." Of het nu plotseling is of een geleidelijk werk, zeer krachtig of zachtken. O, die plaats in uw hart, wanneer het is geopend door Gods Geest om de waarheid te ontvangen, om haar waarschuwingen te ontvangen en om te ontvangen wat zij zegt over uw verloren staat en uw gevaar! En dan, o dat lege hart, en u zult weten wat het is om het op een rechte wijze te zeggen:

O, kom tot mijn hart, Heere Jezus,
Er is plaats voor U in mijn hart.

Dat is geen Arminianisme, geliefde vrienden. Het is de taal van een levende ziel. Het is de taal van een Lydia, *welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd.*

Dat is een voornaam punt: *op hetgeen van Paulus gesproken werd.* Ons wordt niet gezegd welke dingen dat waren, maar we hebben er geen enkele twijfel over wat ze waren, als we Paulus' brieven lezen. Hij zegt: *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd.* We zijn ervan verzekerd dat dit het Evangelie is dat hij predikte aan die paar vrouwen aan de oever van de rivier te Filippi.

De Zaligmaker stierf, en door Zijn bloed
Bracht Hij wederhorige zondaren tot God.

De Zaligmaker, almachtig, de Zoon van God van alle eeuwigheid, gelijk aan de Vader, gelijk aan de Heilige Geest, toch werd Hij een waar Mens; leefde dat heilige, onbevleete leven opdat het een zondaar zou worden toegerekend die geen gerechtigheid van zichzelf heeft, maar die ernaar verlangt. Hij stortte Zijn dierbaar bloed opdat zondaren vergeving mochten verkrijgen. Paulus moet dit en nog zoveel meer tot Lydia gepredikt hebben. En, om zo te zeggen, als u een geopend hart heeft, dan zult u het indrinken. *Dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd.* Jaren geleden was men gewoon te spreken over een gemeente met uitgestrekte halzen. Wel, ik geloof dat ik dit, jaren geleden, op tenminste één plaats opgemerkt heb. Zelfs lichamen veel zeer oude, godzalige vrouwen werkelijk voorover alsof zij niet dicht genoeg bij de preekstoel konden komen. Maar het is naar de geestelijke zin – uitgestrekte halzen.

Ik moet Christus hebben als mijn Alles in allen,
Of zinken in ellende, schuld en slavernij.

Welker hart de Heere heeft geopend. Het is die genadige aanraking. De Heilige Geest raakt het hart van een zondaar aan en dan wordt dat hart geopend. Er is zoveel in het Woord van God te vinden over een aanraking: hoe de Heere het hart van Elía aanraakte onder de jeneverboom en wat dat betekende; hoe Hij Daniël aanraakte en hem versterkte; al die onder-

scheiden personen die de Heere Jezus aanraakte, toen Hij hier op aarde was, en het gevolg ervan. We zingen:

Wanneer Jezus' genadige hand
Onze ogen en harten heeft geraakt.

Dat is het wat wij verlangen. Hierom bidden wij voor diegenen onder u, wiens harten nooit zijn geraakt, dat zij vandaag door Gods Geest worden aangeraakt. Maar sommigen onder ons vertrouwen dat hun harten aangeraakt zijn, maar zij voelen vaak de hardheid, de doodsheid en de duisternis. We verlangen dat de Heere opnieuw komt, evenals Hij hier tot Lydia kwam, om onze harten aan te raken met Goddelijke liefde.

Welker hart de Heere heeft geopend. Een geopend hart is een zacht hart. Hebben wij geen harde harten van nature – hard en onvruchtbaar, rotsachtig, stenen harten! En we kunnen ze niet zacht maken. Ik zal u dit zeggen: als uw godsdienst echt is, zult u niet tevreden zijn met een hard hart. U zult ernaar verlangen dat dit woord vervuld zal worden: *En Ik zal het stenen hart uit hun vlees wegnemen, en zal hun een vlezigen hart geven.* O, moge de Heere in liefde en genade onze harten openen en verzachten.

Welker hart de Heere heeft geopend. Als de Heere het hart van een zondaar opent, wordt het ontvankelijk. Niet gelijk een steen, maar meer zoals was als het zacht gemaakt is. Het Woord van God, de ernstige waarschuwingen, de waarheid, de Naam van Christus en het volbrachte werk van de Zaligmaker maakt een indruk. Zeg mij, maakt de prediking ooit een indruk in uw hart, of gaat u precies heen zoals u gekomen bent?

Welker hart de Heere heeft geopend. Als de Heere uw hart opent, zal Hij uw ogen openen. Tevoren was u geestelijk blind, maar dan zult u dingen zien die u tevoren nooit zag. Met dat geopende hart en die geopende ogen zult u de ijdelheid van de wereld zien. U zult iets zien van uw zonde, gevaar en uw grote nooddrift. O, maar u zult ook iets zien van de gelukzaligheid van Gods volk. *Welgelukzalig zijt gij, o Israëel! Wie is u gelijk? Gij zijt een volk, verlost door den HEERE.* U zult u aan het volk van God vastklemmen en hen aankleven, gelijk Lydia hier deed. U zult u aan de waarheid vastklemmen en die aankleven. O, maar uw ogen zullen geopend worden om uw behoefte aan een Zaligmaker te zien, een glimp van Hem te hebben en uiteindelijk *den Koning in zijn schoonheid* te zien.

Welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd. Als de Heere uw hart opent, dan zal Hij uw oren openen. Sommige mensen kunnen dat niet begrijpen. De Heere Jezus zei: *Die oren heeft, die hore.* Welnu, wij allen in deze kapel hebben oren, maar van nature, geestelijker wijze, hebben wij helemaal geen oren of wij hebben, om zo te zeggen, dove oren of gesloten oren. Ernstige zaak, we kunnen de glorierijke waarheden van het Evangelie horen en de ontzaglijke waarschuwingen van Gods Woord en zij hebben geen effect. Soms zien we terug op de dagen toen we onherboren waren en op de getrouwe, godzalige predikanten die wij hoorden en op de dingen die zij zeiden, en waarom beefden wij niet of waarom verheugden wij ons niet? We hoorden hen en wellicht hoorden we hen met belangstelling, misschien hoorden we hen met instemming. Maar geestelijker wijze hoorden we hen met dove oren. Dat is, we hoorden hen helemaal niet. *En te dien dage zullen de doven horen de woorden des Boeks; en de ogen der blinden, zijnde uit de*

donkerheid en uit de duisternis, zullen zien. Welke dag? De Evangeliedag. Welke dag? De dag wanneer de Heilige Geest dat hart aanraakt en dat hart opent.

Welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd. Een van de laatste keren dat ik de oude Mr. Gascoigne hoorde was op de jaarlijkse gedenkdag¹ te Haslingden. Ik denk niet dat het zijn tekst of deel van zijn preek was, maar ik geloof dat er in zijn lezen iets voorkwam over Lydia en op de hem typerende wijze zei hij: "Drie dingen over Lydia." En als ik ze goed heb onthouden van toen ik een tiener was, zei hij dat er drie dingen bij Lydia waren: aandacht, bekoring en liefde. Er was een behoorlijke mate van godgeleerdheid in deze goede, kleine preek van drie woorden over deze tekst.

Er was **aandacht**, en als de Heilige Geest uw hart opent, zal er aandacht zijn. Misschien zegt u: "Ik heb altijd geluisterd." Nu luistert u voor uzelf, nu luistert u voor de eeuwigheid. Soms klinkt het uit de luidspreker op een treinstation, "attentie" en wordt er gesproken over iemand die iets verloren heeft. Welnu, in zekere zin luistert u allen, maar het is de persoon die iets verloren heeft die werkelijk aandachtig luistert naar de mededeling. Iemand heeft iets verloren. Misschien is het een aktetas met iets van waarde erin, of iets dergelijks. In het begin lijkt iedereen te luisteren, maar als u geen aktetas met iets van waarde verloren bent, dan houdt het daarmee op. Ziet u waarom het gaat, geliefde vrienden? Er zijn twee manieren om acht te geven. *Dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd.*

En vervolgens **bekoring**. Ik ben altijd van mening geweest dat bekoring tot Christus een van de beste kenmerken is van het werk van Gods Geest in onze harten. U kunt het een of ander hebben, ingebeelde woorden, terugblikken op uw begin, en mogelijk kunt u het een of ander niet zien, maar als er maar een zoete bekoring tot de Zaligmaker is. Ik denk dat ik u verteld heb van een oude vriend van mij die overvloedig gezegend was, en dat hij vervolgens verzocht werd door satan dat het slechts gemoedelijkheid geweest was; het zou slechts verbeelding geweest zijn, maar dit punt kon hij vasthouden: zoete bekoring tot Christus. Satan maakt Christus nooit bekoorlijk voor een zondaar. Dit is het: *En Ik, zo wanneer Ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal hen allen tot Mij trekken.* En dit: Christus verhoogd op de stang van het Evangelie, zoals de oude predikers gewoon waren te zeggen, op de stang van het eeuwige Evangelie. *En gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, alzo moet de Zoon des mensen verhoogd worden.* De slang in de woestijn, en hij gebod de stervenden, zie erop en leef. O, welk een bekoring was daar voor degenen die door de slang gebeten waren en gewond waren, pijn hadden en stervende waren! Welnu, er was niet dezelfde bekoring voor degenen die nooit gebeten waren door de slang, of wel?

Jezus, voor zondaren getroffen,
Verwond, gekneusd, door de slang gebeten,
Richt hun geloof tot Zijn kruis.

Zij die zagen, leefden. O, ziet u een bekoorlijkheid in het kruis van Christus?

Welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd. Aandacht, bekoring, liefde. Het was tot Christus, het was tot Paulus en het was tot zijn

¹ Op sommige plaatsen in Engeland is men gewoon de instituering van de kerk jaarlijks te herdenken.

bediening en tot het volk van God. En zij toonde haar liefde toen ze gedoopt werd. Er is hier geen sprake van **als** of **maar** of een tijd of iets dergelijks². De Heere had haar gezegend. *Ik zal den weg Uwer geboden lopen, als Gij mijn hart verwijdt zult hebben.* Laat ons duidelijk zijn, een geopend hart is een verwijdt hart. *Ik zal den weg Uwer geboden lopen, als Gij mijn hart verwijdt zult hebben.*

En als zij gedoopt was. Liefhebbende gehoorzaamheid, want Paulus moet tot haar van de doop gepredikt hebben. *Wat verhindert mij gedoopt te worden? Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd. En als zij gedoopt was en haar huis, bad zij ons, zeggende: Indien gij hebt geoordeeld, dat ik den Heere getrouw ben, zo komt in mijn huis en blijft er. En zij dwong ons.* Eén ding: het schijnt dat Lydia, gezegend zijnde, niet van Paulus wenste te scheiden. Zij begeerde meer te horen van de heerlijke genade van God en dat wilt u ook. Het Evangelie bevredigt. U begeert niet iets anders, iets verschillends. U begeert nog steeds de heerlijkheden van het Evangelie. Zij klampte en kleefde Gods volk aan. Nog eens, dat is een goede godsdienst die aan het volk van God vastklemt en hen aankleeft, gelijk Ruth Naómi deed. *Maar Ruth kleefde haar aan. Val mij niet tegen, dat ik u zou verlaten, om van achter u weder te keren; want waar gij zult heengaan, zal ik ook heengaan, en waar gij zult vernachten, zal ik vernachten; uw volk is mijn volk en uw God mijn God.* Heeft u een godsdienst hieraan gelijk? U wilt nu onder het volk van God gerekend worden en u wilt onder hen gerekend worden tot in alle eeuwigheid.

Maar er zijn hier enkele nogal treffende uitdrukkingen. **Bad zij ons; zij dwong ons.** Op zekere wijze kon ze niet genoeg voor hen doen. Het schijnt dat zij een enigszins vermogende vrouw is geweest, indien zij een verkoopster van purper was. Zij kon niet genoeg voor hen doen. Zij bad hen; zij dwong hen. Zij begeerde hen te herbergen. Zij begeerde hen te helpen. Maar u weet wat het geheim van dit alles was: *De liefde van Christus dringt ons.*

Welnu, geliefde vrienden, mochten wij het genadige, liefhebbende, almachtige werk van de Heilige Geest onder ons kennen, zoals Hij handelde met Lydia vele eeuwen geleden te Filippi. Mochten wij het genadige gevolg kennen: het geopende hart, de gehoorzaamheid van het geloof, de liefde, aandacht en bekoring.

En een zekere vrouw met name Lydia, een purperverkoopster, van de stad Thyatíra, die God diende, hoorde ons; welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd. En als zij gedoopt was en haar huis, bad zij ons, zeggende: Indien gij hebt geoordeeld, dat ik den Heere getrouw ben, zo komt in mijn huis en blijft er. En zij dwong ons.

Amen.

Predicatie van **ds. B.A. Ramsbottom** - Bethel Chapel Luton - Gospel Standard Strict Baptists.

Oorspronkelijk in het Engels verschenen als nummer 351.
Met toestemming uitgegeven in het Nederlands.

² Zij zocht geen uitvluchten om de doop uit te stellen.